

I det følgende vil jeg belyse et væsentligt træk ved den måde, hvorpå evaluering og dokumentation inden for daginstitutionsområdet i mange tilfælde opfattes, nemlig som neutrale og målrettede aktiviteter. Det er påfaldende, fordi det i øvrigt er sjældent, at pædagogiske forhold så ukritisk betragtes på denne måde.

Målrationalitet og forestillingen om neutralitet i evaluering og dokumentation

Artiklen vil belyse, hvordan evaluering og dokumentation opfattes som overvejende neutrale og målrationaliserede aktiviteter. Der redegøres for dele af en undersøgelse af evaluering og dokumentation i daginstitutioner, som dels omhandler pædagogers opfattelse af, hvordan de praktiserer evaluering og dokumentation, dels hvordan de faktisk gør det.

Problematik og fremgangsmåder

I de senere år er personalet i daginstitutioner blevet mødt med øgede, formaliserede krav om at dokumentere og evaluere deres arbejde. Denne bevægelse er i udgangspunktet foranlediget af internationale tendenser, der angår styringen, reguleringen og udviklingen af den offentlige sektor. Som konsekvens af blandt andet PISA-test og EU-harmoniseringer er

daginstitutionernes opgave blevet redefineret gennem øget politisk fokus på skoleforberedelse. Det har givet anledning til at sætte offentligt, politisk og administrativt fokus på daginstitutionernes indhold. Inden for det sidste årti er dette blevet fulgt op af et skærpet politisk ønske om at kvalitetssikre arbejdet i de pædagogiske institutioner.

I forskningsprojektet Dokumentation og evaluering mellem pædagogik og forvaltning (Andersen, Hjort og Schmidt, 2008) søgtes tegnet et "evalueringslandskab" for daginstitutionsområdet. Projektet var optaget af, hvad statslige, kommunale og lokale krav til evaluering og dokumentation betød for det pædagogiske arbejde i daginstitutionerne. Det undersøgte endvidere, hvordan de politiske, forvaltningsmæssige

og pædagogiske niveauer spillede sammen og var involverede i udviklingen af forskellige fremgangsmåder for evaluering og dokumentation, hvordan de indvirkede på det pædagogiske personales indstilling til og planlægning af arbejdets indhold, samt hvilken betydning dette havde for det praktiske pædagogiske arbejde i institutionerne.

Evaluering og dokumentation er i disse år en central del af styringen af hele den offentlige sektor og således ikke blot af betydning for det pædagogiske område og daginstitutionerne (se Andersen, 2011). Tendensen går, skarpt optrukket, i retning af øget målrationalitet, individualisering og harmonisering, dvs. større fokus på, hvad der kan formuleres i målkategorier, at stadig flere evalueringer bliver forma-

liserede på individniveau frem for på gruppeniveau, at flere og flere områder af børns og menneskers liv bliver gjort til genstand for evaluering og dokumentation, endvidere at evalueringskriterierne bliver forsøgt gjort mere ensartede og sammenlignelige.

I undersøgelserne i daginstitutionerne tilstræbtes det at kunne beskrive, hvilke aspekter og dele af den pædagogiske hverdag som blev prioriteret og gjort til genstand for evaluering og dokumentation. Den pædagogiske hverdag omhandler et omfattende og komplekst socialt liv, der foregår inden for nogle historisk etablerede rammer og strukturer. Kun en mindre del heraf bliver gjort til genstand for og ud nævnes til at have med evaluering og dokumentation at gøre. Undersøgelserne koncentrerede sig blandt andet om at

undersøge dette: Hvordan forholdt ledere og medarbejdere i institutionerne sig til evaluering og dokumentation? Dvs. hvilke dele af hverdagen blev iagttaget og fremhævet, og hvordan blev det gjort? Hvilke forestillinger, forholdemåder og handlinger gjorde sig gældende blandt medarbejdere i institutionerne? Hvilke institutionshverdagslige sammenhænge udspillede de sig inden for, og hvilke mere omfattende praktisk pædagogiske traditioner og mønstre var de indvævede i?

Projektet ønskede også at få kendskab til de praktiske og daglige rutiner i institutionerne. Man kan få et vist indtryk af, hvordan dette hverdagsliv forløber ved at høre medarbejderne berette om det, men det er i realiteten vanskeligt for dem at redegøre for de dele af det levede liv, som er blevet rutine, dvs. som allerede er blevet en ikke-reflekteret del af kulturen og dermed er blevet selvfølgeligt.

Projektet har undersøgt institutionerne på den måde, at institutionernes ledere og de medarbejdere, der havde kendskab til institutionernes måder at arbejde med evaluering og dokumentation på, blev interviewet. Endvidere observeredes så vidt muligt hver af de udvalgte institutioners hverdag i et par dage. I den praktiske hverdag kan det nemlig vise sig, at der fx dokumenteres og evalueres på flere og andre måder, end det er blevet fortalt i interviewene. Konkret blev medarbejdere, der på forhånd havde givet tilsagn om at ville iagttages, observeret over halve eller hele dage. Efterfølgende gennemførtes gruppeinterview med alle de medarbejdere, som var blevet interviewet og observeret, med henblik på at spørge om forhold, der havde givet anledning til undren. Interviewene gav mulighed for at få uddybet, hvad medarbejderne foretog sig, hvordan de forstod det, og hvad det alt sammen kunne have at gøre med evaluering og dokumentation. Her blev det uddybet og lejlighedsvis diskuteret, hvordan arbejdet med evaluering- og dokumentationsmaterialer, modeller og registreringsark, der benyttedes i institutionerne, fandt sted, og hvilken betydning det blev tillagt.

Inden for hver tre kommuner var tre institutioner blevet udvalgt, dvs. at i alt ni institutioner blev undersøgt. De udvalgte med henblik på at opnå spredning i forhold til institutionsstørrelse, institutionstype (integreret/

ikke-integreret), demografiske forhold, normeringer, personalets uddannelsesniveau og alder, fordeling af personalekategorier samt tidligere erfaringer med dokumentation og evaluering. Det forvaltningsmæssige og det politiske niveau i de samme kommuner blev undersøgt igennem dokumentlæsninger og interview med personer på centrale poster.

Stuepædagogers og lederes måder at forholde sig på

Næsten alle interviewede i institutionerne gav udtryk for en opfattelse af, at arbejdet med evaluering og dokumentation først og fremmest handlede om at synliggøre arbejdet, ofte suppleret med tilføjelser om, at det arbejde, som synliggjordes, var det, som man allerede udførte i forvejen og for så vidt havde gjort gennem en længere årrække. Denne opfattelse ligger i forlængelse af en forståelse af, at pædagogisk arbejde i høj grad baseres på såkaldt "tavs viden", som igennem evaluering og dokumentation bliver søgt italesat.

Der udtryktes forventninger til, at bestræbelserne kunne medføre større samfundsmæssig anerkendelse af pædagogisk arbejde, faglighed og profession. På det individuelle plan blev der håbet på, at bestræbelserne kunne bidrage til større faglig bevidsthed og mere refleksion over det pædagogiske arbejdes hensigter og metoder.

Ud fra et analytisk perspektiv kan man heroverfor hævde, at man ved evaluering og dokumentation ikke kan undgå at udvælge bestemte dele af alt, det som potentielt kan evalueres og dokumenteres, og at man samtidig må se bort fra andre dele. Evaluering og dokumentation har såkaldt konstitutionel betydning (Dahler-Larsen, 1998), dvs. at skabelsen af selve det evaluerende blik samt de aktiviteter, der prioriteres og udvælges, medvirker til, at man ændrer sin opmærksomhed og tænkning. Evaluering og dokumentation kan få betydning for det, som evalueres og dokumenteres på forskelligartede og vanskeligt gennemskuelige måder.

Sådan opfattedes det imidlertid ikke af pædagogerne. Her blev evaluering og dokumentation i høj grad forstået som noget, der i sig selv var neutralt,

forstået på den måde, at evalueringsaktiviteterne ikke mentes at påvirke de forhold, der blev evalueret og dokumenteret. Denne neutralitetsopfattelse gav anledning til, at evaluering og dokumentation kunne håndteres som et overvejende teknisk forhold, hvor de anvendte metoder primært mentes at give anledning til øget indsigt, forøget refleksion og dermed et udvidet handlerum.

I enkelte institutioner fremhævede medarbejdere dog, at de anvendte "fortællinger" med henblik på bevidst og tilsigtet at skabe nye forståelser og praksisformer. Her blev der brudt med den ellers dominerende neutralitetsopfattelse, og der udtryktes forståelse af dokumentation og evaluering som målrettede redskaber til forandring.

Gennemgående blev dokumentation og evaluering rent principielt beskrevet som noget godt og positivt. Aktiviteterne og fænomenet var som sådan helt overvejende accepterede. Det gjaldt også for institutioner og medarbejdere, der kun havde arbejdet sporadisk eller overfladisk med det. Dog var der enkelte medarbejdere, der fremførte mere principielle kritikker af dokumentation og evaluering, dels af faglige og holdningsmæssige grunde, dels fordi det betragtedes som en uhensigtsmæssig måde at prioritere arbejdstiden på, hvor pædagogen er isoleret fra børnene frem for at være sammen med dem.

Der var tydelige forskelle i de vurderinger, der bliver afgivet af henholdsvis ledere og stuepædagoger. Lederne havde et betydelig bedre kendskab til, hvad det kommunale niveau stræbte efter. Lederne havde i forskellige grader (afhængig af den konkrete kommune) været hørt og var eventuelt blevet taget med på råd i forbindelse med beslutninger angående dokumentation og evaluering.

De fremgangsmåder for evaluering og dokumentation, der havde udviklet sig i institutionerne, var resultater af mødet mellem de historisk oparbejdede traditioner i de respektive kommuner på den ene side og de forskrifter, anbefalinger, vejledninger og former for kontrol, der var etableret fra kommunalt forvaltningshold, på den anden side. De nye større kommuner ef-

ter den sidste kommunesammenlægning lægger op til mere formaliserede og harmoniserede samarbejdsformer, end de mindre kommuner tidligere gjorde. Det betyder, alt andet lige, at afstanden mellem forvaltningen og institutionerne er blevet større, og at styringen og sagshåndteringen tilsyneladende fordrer øgede formaliseringer i form af fælles standarder.

Stuepædagogerne beskrev helt overvejende, at ansvaret for arbejdet med dokumentation og evaluering lå hos lederne. Stuepædagogerne havde kun i mindre omfang kendskab til, hvilke diskussioner, argumenter, intentioner og kontrolprocedurer der kunne udfolde sig omkring dette arbejde. Næsten alle stuepædagogerne udtrykte alment, at dokumentation og evaluering vil kunne give muligheder for øget synlighed, refleksion og faglig anerkendelse. På samme tid gav mange udtryk for, at de kun i begrænset udstrækning havde indarbejdet dokumentation og evaluering i hverdagen. Det var kun i mindre udstrækning blevet en tradition eller en del af kulturen. Dette var dog ikke ensbetydende med, at der ikke blev evalueret og dokumenteret, men at de former, der anvendtes, overvejende var af mere uformel karakter, fx løbende faglige udvekslinger medarbejderne imellem, samtaler med forældrene og beskrivelser på whiteboards.

Forklaringerne på, at de formaliserede evalueringer og dokumentationer ikke var mere udbredte, end det var tilfældet, var frem for alt, at der ikke var tilstrækkelig tid til det i hverdagen, da det oplevedes som tid, der skulle gå fra samværet med børnene. En anden begrundelse var, at nogle stuepædagoger oplevede materialet, der skulle dokumenteres og evalueres ud fra, som vanskeligt at anvende og se værdien af. Endelig blev der, som en tredje reaktionsform, angivet en ideologisk og pædagogisk afstandtagen til de procedurer og beskrivelsesmåder, der forventedes ud fra modeller m.v., dvs. her var der snarere tale om en uoverensstemmelse mellem den kultur, institutionsmedarbejderne orienterede sig ud fra, på den ene side, og de former for dokumentation og evaluering, der oplevedes at blive tilført udefra, på den anden side.

Observationerne viste et overordentligt varieret billede, hvad angår anvendelsen og integrationen af do-

kumentation og evaluering. Det var sjældent, at der kunne iagttages tegn på, at der blev arbejdet særlig integreret med de mere formaliserede former for evaluering og dokumentation.

Konkluderende kan det anføres, at der helt overvejende var knyttet forhåbninger til, at evaluering og dokumentation kunne føre noget godt med sig blandt både institutionsmedarbejdere og ledere. Generelt anførtes det endvidere, at der ikke var afsat tilstrækkelig tid til arbejdet. På de planlægningsmæssige og praktiske niveauer udtrykte medarbejderne dog betydeligt mere blandede reaktioner over for at arbejde systematisk med dokumentation og evaluering, spændende fra, at de havde kastet sig ud i det med rimelig tilfredshed, over en tøvende og lidt usikker forholdemåde hvad angår egen formåen og aktiviteterne reelle anvendelighed, til tydeligt formuleret ideologisk-pædagogisk modstand over for uhensigtsmæssige måder at søge arbejdet beskrevet på.

Formaliserede og ikke-formaliserede vurderinger

Betragtet i et større perspektiv har institutionsmedarbejderne, og især stuepædagogerne, kun i ringe grad haft mulighed for at diskutere, hvilke former for evaluering og dokumentation der kunne egne sig til at beskrive og vurdere det pædagogiske arbejde ud fra den kulturelle tradition, der er opbygget i den enkelte institution. Skal der ændres ved det, ville det sandsynligvis forudsætte et vist kendskab til et større evalueringsteoretisk landskab, dvs. til forskellige traditioner, hensigter, teorier og metoder inden for arbejdet med dokumentation og evaluering, og det synes ikke aktuelt hverken at være til stede eller blive prioriteret i institutionerne eller kommunerne. De principper og modeller, der søgtes anvendt, var ofte blevet søsat af de kommunale forvaltninger og konsulenter, som syntes at have hentet inspiration ud fra, hvad der forekom at være lidt tilfældige kontakter med konsulenter og professionshøjskoler.

I enkelte institutioner, hvor der bevidst blev lagt mindre vægt på formaliserede evaluerings- og dokumentationsformer, fremhævede medarbejdere andre tegn på kvalitet, fx forældre, der gav udtryk for, at

det var rart at komme i institutionen, og at de mødte talstærkt op til børnenes og medarbejdernes teaterforestillinger etc. For børnenes vedkommende kunne der være tale om, at de skulle gøre sig berettigede til at tilegne sig "duelighedstegn", dvs. at de fx skulle godkendes af en medarbejder, før de fik ansvaret for sminkekassen eller måtte være med til at lave bål på legepladsen. Her prioriteredes dokumentation og evaluering altså i form af mindre formaliserede vurderinger i og af institutionshverdagen og ikke primært som udtryk for, hvorvidt de formelle læreplansmål direkte var tilegnede og kunne afrapporteres i forhåndsdefinerede kategorier.

Når der blev spurgt til, hvordan en institutions dokumentations- og evalueringsarbejde historisk var kommet i stand, var der to forhold, der sprang i øjnene. For det første syntes arbejdet at have tilpasset sig de traditioner, prioriteringer og fremgangsmåder, som i øvrigt var gældende, fx betonedede institutioner med en mere uformel og uhøjtidelig omgangsform uformelle dokumentationsformer, og institutioner, der gav høj prioritet til beskrivelser af og arbejdet med læringsmål, vægtede mere formaliserede dokumentations- og evalueringsformer med faste kategorier og beskrivelsesprocedurer. For det andet syntes dokumentations- og evalueringsevirsomheden at være historisk påvirket af enkelte dominante (tidligere eller nuværende) institutionsmedarbejdere, konsulenter, kursusudbydere eller kommunalt anbefalede fremgangsmåder eller modeller.

Det var imidlertid ikke særlig udbredt at diskutere evaluering- og dokumentationsarbejde mere grundlæggende og principielt på institutionsniveau. Det er værd at bemærke, fordi der i øvrigt er traditioner for på institutionsniveau at forholde sig diskuterende til et bredt udvalg af normative problemstillinger. En sandsynlig forklaring på dette forhold kan være, at evaluering og dokumentation opfattes som et neutralt redskab.

Der er ingen tvivl om, at vurderinger også tidligere – om end mere uformelt – har indgået i hverdagen. Sådanne vurderinger har ikke behovet at være planlagte, systematiske eller benytte formaliserede metoder og fremgangsmåder. Det var snarere vurderinger og

evalueringer, som fandt sted som eftertanker, som løbende kollegiale mundtlige udvekslinger og lignende. Også de daglige møder med forældre, der afleverede og hentede børn, kan betragtes som en uformel form for dokumentation, hvor medarbejderne viste, at de havde bemærket børnene og havde forholdt sig til dem. Det er former for dokumentation, der er indvævede i hverdagslivet, og som ikke i udgangspunktet fremhæves som isolerede aktiviteter benævnt evaluering og dokumentation.

Det forholder sig anderledes, når vi tager udgangspunkt i, at evaluering og dokumentation er noget, man kan og skal forholde sig til som afgrænsede fænomener. På denne baggrund er det muligt at identificere to poler inden for arbejdet med evaluering og dokumenta-

tion. Selv om de i udgangspunktet er adskilte, så vil de i det konkrete hverdagsliv ikke kunne genfindes i deres rene former, men vil indeholde noget fra begge sider. Den ene pol kan betegnes som den ofte upågtede og i hverdagslivet indvævede løbende evaluering og dokumentation, som er historisk udviklet og er en uomgængelig del af det pædagogiske arbejde. Den anden pol udgøres af den mere pågtede og afgrænsede form for evaluering og dokumentation, der typisk knytter sig til de pædagogiske læreplaner. Endelig er der i et mindre antal institutioner, der har ladet sig påvirke af den såkaldte pædagogiske dokumentation. Her tænkes på institutioner, der har ladet sig inspirere af bestemte områder i det nordlige Italien, fx Reggio Emilia og Pistoia, som placerer dokumentationsaktiviteter centralt (se fx Dahlberg, Moss og Pence, 1999).

Det målrationalle er blevet selvfølgeligt

Det var i mange tilfælde den mere formaliserede evaluering og dokumentation, der blev refereret til, når institutionsmedarbejderne blev interviewet, og det var disse formaliserede typer, som tilsyneladende blev opfattet som "de rigtige". Det var også i mange tilfælde ved den pædagogiske læreplan, at redegørelserne påbegyndtes, når der blev spurgt ind til evaluering og dokumentation.

Hvis man tager udgangspunkt i lovgivningen, er det ikke så mærkeligt, idet den pædagogiske læreplan skal evalueres, og arbejdet med den skal dokumenteres. På den anden side er det alligevel bemærkelsesværdigt, at dokumentation og evaluering relativt konsekvent bliver knyttet ganske tæt til den pædagogiske læreplan, idet mange andre væsentlige forhold i princippet kunne gøres til genstand for dokumentation og evaluering.

Den tætte sammenknytning af læreplanen med dokumentation og evaluering betyder, at den mere formaliserede evaluering og dokumentation i udgangspunktet er stærkt bundet til de formuleringer, kategorier, fremgangsmåder og rationaler, der karakteriserer disse læreplaner. Evaluering og dokumentation knytter sig til et læreplanindhold, der sjældent problematiseres. Den pædagogiske læreplan synes i vid udstrækning at være accepteret som arbejdsvilkår og er dermed blevet selvfølgelig. Det synes at have medført, at man også i institutionerne bliver mere fokuserede på først og fremmest at evaluere og dokumentere ud fra læringsmålene. Dermed accepteres det indirekte, at det er hensigtsmæssigt at evaluere og dokumentere i et målrationalt perspektiv, dvs. det accepteres, at pædagogisk virksomhed (som noget indiskutabelt) mest hensigtsmæssigt lader sig evaluere og dokumentere i relation til disse mål, snarere end fx at forholde sig til omstændighederne, processerne, de forskellige aktørers forskellige interesser og perspektiver.

Pointen er her, at man måske allerede i udgangspunktet kan være tilbøjelig til at reducere evaluering og dokumentation til noget, der selvfølgeligt knytter sig til den pædagogiske læreplan (som sin genstand)

og accepterer et målorienteret rationale (som sit perspektiv). Evaluering og dokumentation risikerer på denne måde reduceret til først og fremmest eller udelukkende at handle om, hvorvidt der sker en målopfyldelse eller ej. Det er et ganske snævert perspektiv at anlægge, både betragtet i relation til pædagogisk arbejdes kompleksitet og mere alment i et evaluerings-teoretisk perspektiv (se fx Hansen 2003).

Afslutning

I denne artikel har jeg omtalt og diskuteret dele af et afsluttet forskningsprojekt. Det har været pointeret, at evaluering og dokumentation overvejende blev opfattet som neutral synliggørelse af det pædagogiske arbejde. Hermed lagdes der i mange tilfælde kun lidt vægt på evaluerings- og dokumentationsaktivitetens indflydelse på det pædagogiske arbejde.

I et videre perspektiv er det afgørende at forstå alle former for evalueringer og dokumentation som redskaber, der indgår i større sammenhænge. De er aldrig neutrale aktiviteter, og de baserer sig i mange tilfælde på ikke tilstrækkeligt beskrevne og begrundede præmisser (jf. Anderen 2011). De anvender fremgangsmåder, der i vidt omfang fremtræder som selvfølgelige uden at være det. De får betydning indadtil på det pædagogiske område og udadtil i forhold til det øvrige samfund. Det er derfor altid vigtigt at spørge til og kritisk undersøge alle disse forhold omkring evaluerings- og dokumentationsvirksomhed.

Litteratur

- Andersen, Peter Østergaard (2011): *Pædagogikken i evalueringssamfundet*. København: Hans Reitzels Forlag
- Andersen, Peter Østergaard; Hjort, Katrin og Schmidt, Lene (2008): *Dokumentation og evaluering mellem forvaltning og pædagogik*. København: Københavns Universitet, Institut for Medier, Erkendelse og Formidling. Afdeling for Pædagogik
- Dahlberg, Gunilla; Moss, Peter og Pence, Alan (1999): *Beyond Quality in Early Childhood Education and Care: Postmodern Perspectives*. London: Falmer Press
- Dahler-Larsen, Peter (1998): *Den rituelle refleksion - om evaluering i organisationer*. Odense: Odense Universitetsforlag
- Hansen, Hanne Foss (2003): *Evaluering i staten*. København: Samfundslitteratur